
об'єктами Р. с., віднесення до об'єктів живої природи, виконання ним екол., екон., культ.-оздоровчої та ін. функцій. Наявність у нього цих природ. властивостей обумовлює відбиття у прав. написах поведінки суб'єктів, зокрема, з питань власності, відтворення й охорони цього важливого природ. об'єкта.

У ЗУ «Про рослинний світ» вперше фігурує сам термін «Р. с.», що трактується як самостійний природ. об'єкт. Підставою для розроблення юрид. тлумачення категорії «Р. с.» є той факт, що Р. с. розглядається саме в цій якості. Дефініція цього поняття знайшла своє відбиття у ст. 3 цього Закону. Отже, Р. с. – це сукупність усіх видів рослин, грибів і утворених ними угруповань на певній території. Указаним Законом впорядковуються відносини у сфері охорони, використання й відтворення дикорослих та ін. судинних рослин не-сільськогосп. призначення, мохопод., водоростей, лишайників, грибів, їх угруповань і місцезростання. Відповідним законом України впорядковуються відносини в царині охорони, використання й відтворення рослин і багаторічних насаджень сільськогосп. призначення.

А. К. Соколова.

РОСЛІННИЙ СВІТ – об'єкт права власності й суверенних прав, сукупність диких рослин, а також грибів та утворених ними угруповань, які зростають у стані природ. свободи на території України, а також у межах внутр. мор. вод і тер. моря, континентального шельфу й виключної (мор.) екон. зони України, щодо якого встановлено відповідний прав. режим, який забезпечує їх належне використання, охорону й відтворення. Р. с. як природ. об'єкт характеризується низкою таких особливостей, як можливість його відновлення, пов'язаність своїми природ. якостями безпосередньо із землею, водою, ін.

Зміст дефініції поняття «Р. с.» має суто природничий, а не прав. характер, оскільки йому бракує належних юрид. ознак цього природ. об'єкта.

Для окреслення юридично індивідуалізуючих ознак такого природ. об'єкта, як Р. с., необхідно всебічно проаналізувати зміст існуючої дефініції цієї категорії. З одного боку, потрібно визначити, які складники формують поняття «Р. с.», з другого – проаналізувати самі елементи Р. с. Головні елементи остан-

нього, тобто його складові частини, вказані у ст. 3 ЗУ «Про рослинний світ», що регулює відносини з його охорони, використання й відтворення. У ньому термін «Р. с.» трактується як сукупність угруповань рослин на відповідній території й пояснюється, що такі природ. рослинні угруповання становлять сукупність видів рослин, які зростають у межах певних ділянок і знаходяться в тісній взаємодії і взаємозв'язку як між собою, так і з умовами навколишнього природ. середовища.

Існує думка, що росл. угруповання – це те саме, що й фітоценоз (росл. сусп-ва). З метою пояснення цієї тези слід провести поглиблений аналіз терміна «рослинність», який у спец. наук. літ. тлумачиться як сукупність росл. сусп-ва (фітоценозів) Землі або окремих її територій. Рослинності притаманний не видовий склад тих чи ін. рослин, а передусім їх чисельність і сполучення їх видів і різноманітних життєвих форм рослин, їх просторова структура й динаміка. У різних класифікаціях вирізняється водна, мезофітна, галофітна рослинність або деревна, трав'яна, чагарникова. Рослинність суші в науці представлена десятками видів, яким, у свою чергу, притаманні такі великі типи біномів, як тундра, ліс, савана та ін.

Фітоценози (росл. сусп-ва) – це досить динамічна система, сукупність рослин на відносно однорідній території земної поверхні. Зміни у фітоценозі відбуваються як протягом року, так і впродовж декількох років. Як правило, поділ рослинності зумовлено загальнокліматичними умовами й підпорядковано законам зональності й поясності.

Першочерговими класифікаційними одиницями виступають тип, формація й асоціації.

Таким чином, рослинність – один зі складників, що становлять поняття «Р. с.», другим складником є «флора», під яким розуміється історично сформована сукупність видів рослин, що населяють будь-яку територію, тощо.

При визначенні юрид. поняття «Р. с.» необхідно спиратися насамперед на сукупність юрид. ознак цього природ. об'єкта. Головною ознакою вважається належність до дикого Р. с. Це положення не знайшло свого законодавчого закріплення, ще його не можна визнати позитивним, бо з його конкретизацією пов'язуватимуться певні юрид. наслідки. У спец. наук. літ. встановлено поділ рослин на дикі й культ. У названому Законі визначена лише одна із цих категорій – «дикі рослини». До диких Закон відносить природно зростаючі на відповідній території рослини. Категорія «культ. рослини» в деяких наук. джерелах тлумачиться як рослини, які вирощує людина для задоволення власних потреб. Існують харчові, волокнисті, лікарські, ефірноолійні, кормові, декоративні та ін. рослини. Їх походження надзвичайно різноманітне: одні походять від дійсно дикорослих видів, хоча самі у природі не зустрічаються, другі, напр. кормові, й донині зростають у дикому стані, треті створені людиною шляхом гібридизації (приміром, рапе – природ. гібрид листової капусти й сурепиці). Культ. рослинам властиві деякі особливості, зовсім неприйнятні для дикорослих. Вони не мають природ. ареалу, досить поширені у різних краї-

нах і на континентах незалежно від місця їх виникнення. Ці рослини давно вже втратили природ. засоби поширення, а існування їх видів забезпечується тільки обробленням. Ця специфічність не характеризує дикорослі види; вони взагалі їм не притаманні.

Деякі представники екол.-прав. науки вже приділяли певну увагу дослідженню питання про юрид. тлумачення поняття «Р. с.». А. Б. Іскоян першою запропонувала його дефініцію та визначила його певні ознаки. Вона сформулювала Р. с. як сукупність диких (наземних і водних) рослин, які зростають у стані природ. свободи на території Радянського Союзу, а також у межах континентального шельфу СРСР. Пізніше до неї приєдналися й деякі ін. вчені.

З поняттям «територія», як з юрид. ознакою поняття «Р. с.», пов'язані зростання й існування певних видів рослин та їх угруповань. Цей термін потрібно деталізувати, бо в ЗУ «Про рослинний світ» про нього не йдеться.

Прав. приписи екол. зак-ва України встановлюють, що поняттям «територія» охоплюються: а) територія держави (України); б) тер. і внутр. мор. води; в) континентальний шельф, що становить мор. дно й надра підводних районів, що знаходяться за межами тер. моря і є природ. продовженням сухопутної території до зовнішнього краю материка. Внутр. межі континентального шельфу – це зовнішні межі тер. моря; зовнішня ж межа шельфу знаходиться на відстані 200 мор. миль від вихідних ліній, від яких відміряється ширина тер. моря; г) виключна (мор.) екон. зона. За ст. 2 ЗУ «Про виключну (морську) еко-

номічну зону України» від 16 трав. 1995 остання визначається як мор. райони, що прилягають зовні до тер. моря України, включаючи райони навколо островів, що їй належать. Ширина виключної (мор.) екон. зони становить 200 мор. миль, відлічених від тих же вихідних ліній, що й тер. море України.

О. І. Крассов по суті погоджується з наведеним А. Б. Іскоян формулюванням поняття «Р. с.». Проте вчений зауважив, що в ньому слід було б передбачити положення, що стосовно рослинності існує відповідний прав. режим, тобто вирішено питання про право власності на цей об'єкт природи, а також встановлено порядок охорони, користування й управління ним.

Це слушне зауваження правознавця варто доповнити положенням, що стосується також порядку відтворення об'єктів Р. с., що має вагоме значення, оскільки це питання відтворення Р. с. безпосередньо пов'язане як з охороною названого об'єкта, так і з користуванням ним.

Вирішення проблеми про право власності на Р. с. нині ще залишається відкритим, оскільки в жодному законі про це навіть не згадується. У той же час Р. с. є одним з об'єктів права власності, що впливає передусім зі ст. 13 КУ, яка відносить землю, її надра, атмосф. повітря й ін. природ. ресурси саме до них. Оскільки згідно із ЗУ «Про рослинний світ» його визнано самостійним природ. об'єктом, значить Р. с. треба розглядати саме як об'єкт, що належить до ін. природ. ресурсів.

Р. с. у межах території України визнається об'єктом права власності. Що стосується Р. с. та його об'єктів у межах,

напр., виключної (мор.) екон. зони, то Україна має: а) суверенні права на розвідку, розроблення і збереження живих і неживих природ. ресурсів у водах, що покривають мор. дно, на мор. дні та в його надрах; б) юрисдикцію, передбачену відповідними положеннями ЗУ «Про виключну (морську) економічну зону України» й нормами міжнар. права щодо створення й використання штучних островів, установок і споруд, здійснення і збереження наук. досліджень, захисту і збереження мор. середовища. Юрисдикція й суверенні права України щодо мор. дна (як виключної (мор.) екон. зони та його надр) реалізуються згідно з нац. зак-вом про континентальний шельф і КУпН. Отже, Р. с. є об'єктом права власності в межах території України й об'єктом суверенних прав за її межами – виключної (мор.) екон. зони, континентального шельфу.

У встановлених зак-вом випадках прав. статус Р. с. ґрунтується на поєднанні специфічних рис (ознак) цього

природ. об'єкта як: а) частини навколишнього природ. середовища, екосистеми; б) важливого складника біорізноманіття; в) природ. об'єкта; г) об'єкта права власності та ін. прав; д) об'єкта нерухомості.

Лит.: Дичюте Д. П. Юридические критерии определения редких и исчезающих видов животных и растений. В кн.: Правовая охрана окружающей среды. М., 1985; Биологический энциклопедический словарь / гл. ред. М. С. Гиляров. М., 1986; Искоян А. Б. Правовое регулирование охраны и использования растительного мира (нелесной растительности) / под ред. О. С. Колбасова. Ереван, 1987; Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. М., 1989; Крассов О. И. Право лесопользования в СССР / отв. ред. О. С. Колбасов. М., 1990; Барна М. М. Ботаника: терміни, поняття, персоналії. К., 1997; Бринчук М. М. Экологическое право (право окружающей среды). М., 2000.

А. К. Соколова.